

OLLI LEHTONEN

FT, Erikoistutkija, Tutkijatohtori

Luonnonvarakeskus

Itä-Suomen yliopisto

HILKKA VIHINEN

VTT, Tutkimusprofessori

Luonnonvarakeskus

Kohti kestäväää monipaikkaista yhteiskuntaa

Suomi on useissa tilastoissa yksipaikkainen yhteiskunta, sillä virallisissa tilastoissa jokainen suomalainen kiinnitetään yhteen vakituisen asuinpaikkaan riippumatta siitä, kuinka paljon hän viettää aikaansa tässä virallisessa asuinpaikassaan. Suomessa asumisen ja työn monipaikkaisuutta ei tilastoida, vaikka monipaikkaisuus tarjoaa laajemman näkökulman ymmärtää ihmisten elämistä ja elämäntyylyjä. Yksinkertaisimmillaan monipaikkaisuus tarkoittaa, että ihmisillä on useampi kuin yksi asuinpaikka. Haukkala (2011, 6) on määritellyt, että monipaikkaisuus koostuu eri paikoissa tapahtuvasta liikkumisesta, palveluista, työstä, harrastuksista, kokemuksista ja asumisesta. Monipaikkaisessa asumisessa on käytössä vähintään kaksi eri alueella sijaitsevaa asuntoa, joissa asutaan vuorotellen (Dittrich-Wesbuer ym. 2015).

Monipaikkaisuus liittyy globalisaatioon, työmarkkinoiden joustavuuden lisääntymisen sekä kotitalouksien vaurastumiseen ja perherakenteiden murrokseen. Sitä vauhdittaa digitalisaation mahdollistama paikkariippumattomuus. Tässä kirjoituksessa monipaikkaisuus liitetään vapaa-ajan asumiseen eli tilanteeseen, jossa suuri osa ajasta vietetään vapaa-ajan asunnolla virallisen asuinpaikkakunnan ulkopuolella. Ilmiötä voidaan kuvata myös kausiväestön käsitteellä (ks. Adamiak ym. 2017).

Yksipaikkainen tilastointi johtaa siihen, että monipaikkaisuutta ja esimerkiksi kausiväestöä ei Suomessa yleisesti huomioida päätöksenteossa

tai suunnittelussa. Syynä tähän on, että monipaikkaisuuden synnyttämä näkymätön väestö ei näy tilastointikäytäntöjen vuoksi perinteisissä väestötilastoissa. Tätä voidaan pitää ainakin jossain määrin ongelmallisena, sillä tällöin väestötilastoihin pohjautuva tietämys alueiden tosiasiallisesta käytöstä on vajavainen. Kun ihmiset liikkuvat entistä enemmän, pysyvään asumiseen pohjautuvan tilastoinnin kyky tunnistaa alueiden käyttöä heikkenee.

Kausiväestö merkittävin monipaikkainen asukasryhmä

Monipaikkaisen asumisen, etätyön ja paikkariippumattoman työn yleistyessä monipaikkaisuus on yhä merkityksellisempi ilmiö yhteiskunnassa. Monipaikkaisuus on erilaista kaupungeissa ja maaseudulla, sillä kaupungeissa monipaikkainen asuminen liittyy useimmiten työhön, opiskeluun, perhesyihin ja parisuhteeseen, mutta maaseudulla ilmiö keskittyy erityisesti vapaa-aikaan ja kausityöhön liittyvään monipaikkaiseen asumiseen (Pitkänen & Strandell 2018).

Maantieteellisesti helpoiten kartoitettavissa oleva monipaikkainen asukasryhmä on kausiväestö, jonka suuruus on arvioitu olevan Suomessa noin 2,4 miljoonaa henkeä (Adamiak ym. 2017). Tämä asukasryhmä muodostuu ihmisistä, jotka asuvat osan aikaa vuodesta muualla kuin tilastoihin merkityssä asuinpaikassaan. Näiden ihmisten alueiden käyttö jää tällä hetkellä väestötilastojen havainnointikyvyn ulkopuolelle.

Kausiväestön lukumäärä on saatu laskemalla, kuinka paljon Suomessa on vapaa-ajan asuntoja ja tutkimalla, kuinka suuren osan ajasta ihmiset viettävät näillä asunnolla (Adamiak ym. 2017). Kausiväestön lukumäärä on siis arvio, joka perustuu tutkimusotoksista saatuihin keskiarvoihin. Kausiväestön vastinpari, virallisten väestötilastojen tilastoitu väkiluku, perustuu Tilastokeskuksen tietoihin vuoden viimeisen päivän asuinpaikasta.

Kausiväestön määrä on Suomessa viime vuosikymmeninä kasvanut, koska ensinnäkin kesämökkien lukumäärä on viime vuosikymmeninä kasvanut, ja toiseksi kesämökillä vietetty aika on pidentynyt. Kun kesämökkien varustelutaso on parantunut, niitä käytetään myös etätyöhön. Maaseudulla aiemmin kokoaikaisesti asuttuja kiinteistöjä on myös päätyntynyt osa-aikaiseen käyttöön asukkaiden ikäännyttyä tai perinnönjakojen seurauksena.

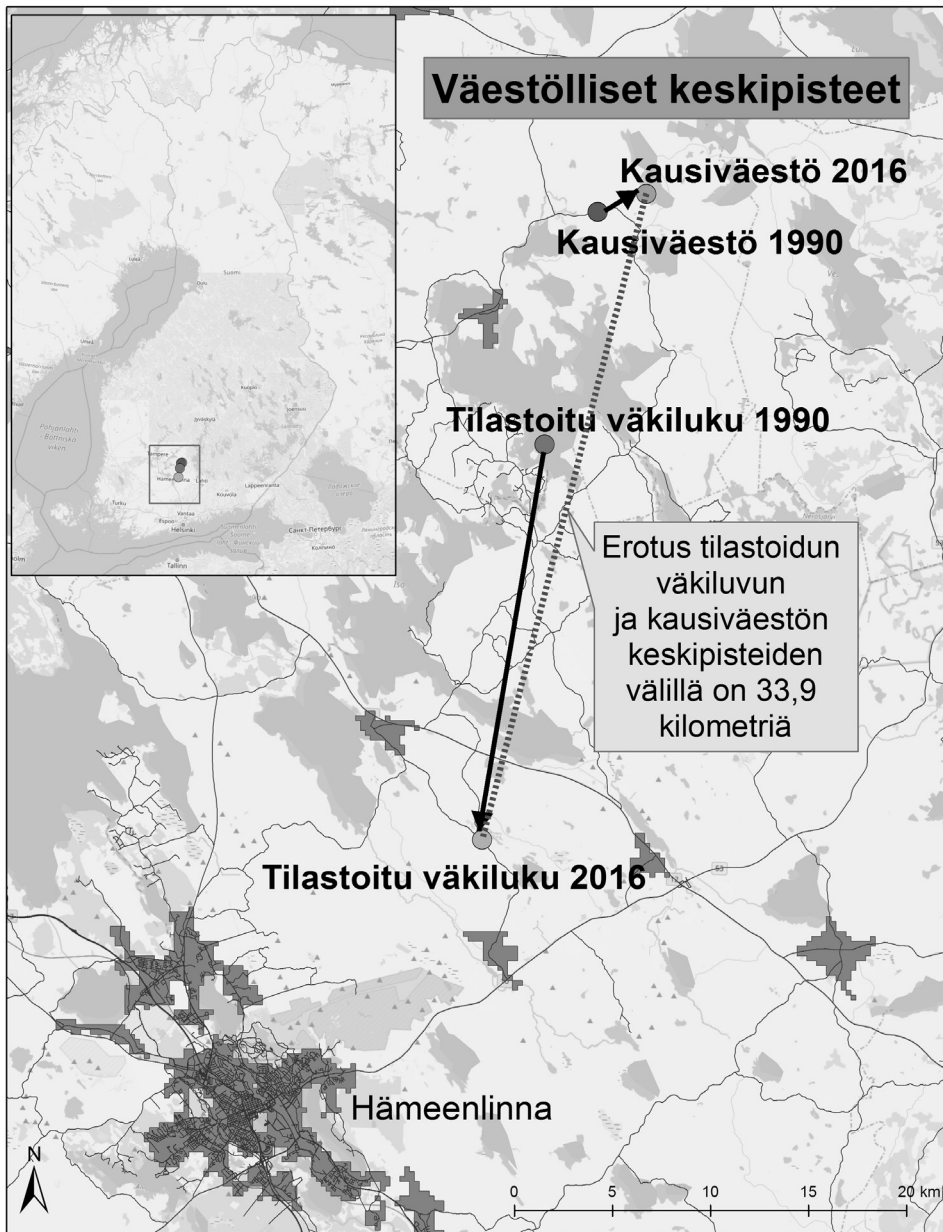
Kausiväestön merkitys on alueille erilainen. Esimerkiksi Etelä-Savossa asuu väestötilaston mukaan joulukuun viimeisenä päivänä noin 145 000 henkeä, mutta keskimäärin heinäkuussa alueella on koko ajan 80 000 asukasta enemmän. Lisäksi juhannuksena Etelä-Savon väkiluvun arvioidaan jopa kaksinkertaistuvan. (Lehtonen 2019.) Monipaikkaisuuteen liittyvät alueellisen tasa-arvon ongelmat juontuvat siitä, että esimerkiksi Etelä-Savossa 385 000 ihmisen kumulatiivinen alueen käyttö jää perinteisten tilastojen tavoittamattomaksi. Siksi näiden ihmisten oleskelu alueella jää huomioimatta, kun suunnitellaan alueiden infrastruktuuria ja julkisia palveluja tai kun jaetaan esimerkiksi maaseudun kehittämisrahaa.

Kaupungistuminen ja vastakaupungistuminen

Suomessa julkista keskustelua hallitsee talousrakenteen muutokseen kytkeytyvä kaupungistuminen. Viimeisten vuosien aikana kiihtyvää kaupungistumista on kuvastanut kaupungeissa asuvien lukumäärän voimakas kasvu. Julkisessa keskustelussa ei useinkaan ajatella, että kaupungit voisivat olla osa-aikaisesti asuttuja. Kun monipaikkaisuuden myötä ihmiset liikkuvat ja asuvat vuoden mittaan useassa eri paikassa myös kaupunkien ulkopuolella, väestötilastoissa yliarvioidaan kaupunkien ja aliarvioidaan harvaan asuttujen alueiden väkiluvut.

Kausiväestöön kytkeytyvä vastakaupungistuminen jää usein sivuun julkisesta keskustelusta, koska kausiväestöä ei Suomessa virallisesti tilastoida. Vuodesta 2005 vuoteen 2016 tilastoidun väkiluvun määrä kasvoi väestötilastojen mukaan 18 prosentissa asutuista väestöruuduista. Tilastot paljastavat myös toisenlaisen kehityksen, sillä jos katsotaan ihmisten asumista heinäkuussa, on tällaisia asuttuja väestömäärältään kasvavia väestöruutuja ollut noin 50 prosenttia asutuista väestöruuduista. Siksi alueiden käyttö, vaikkakin osa-aikainen heinäkuussa, on kasvanut valtaosassa maata.

Väestökehityksen alueellista dynamiikkaa voidaan tarkastella väestökeskipisteiden muutoksina (kuva 1) (ks. menetelmä Kuhn & Kuenne 1962). Väestökeskipisteet voidaan laskea erikseen tilastoidulle väkiluvulle ja kausiväestölle vuosille 1990 ja 2016. Laskennasta nähdään, että tilastoituu väkilukuun perustuva keskipiste on liikkunut etelään joka vuosi keskimäärin noin 700 metriä vuodessa vuodesta 1990 lähtien. Väestön pakautuminen ja keskittyminen on taloudellisen kehityksen myötä todellista. On kuitenkin muistettava, että väestökeskipisteen laskenta perustuu

Kuva 1. Tilastoidun väkiluvun ja kausiväestön keskipisteet Suomessa vuosina 1990 ja 2016 (Lähde: Lehtonen 2019).

väestötilastoon, joka kuvaa ihmisten asumista vuoden viimeisenä päivänä.

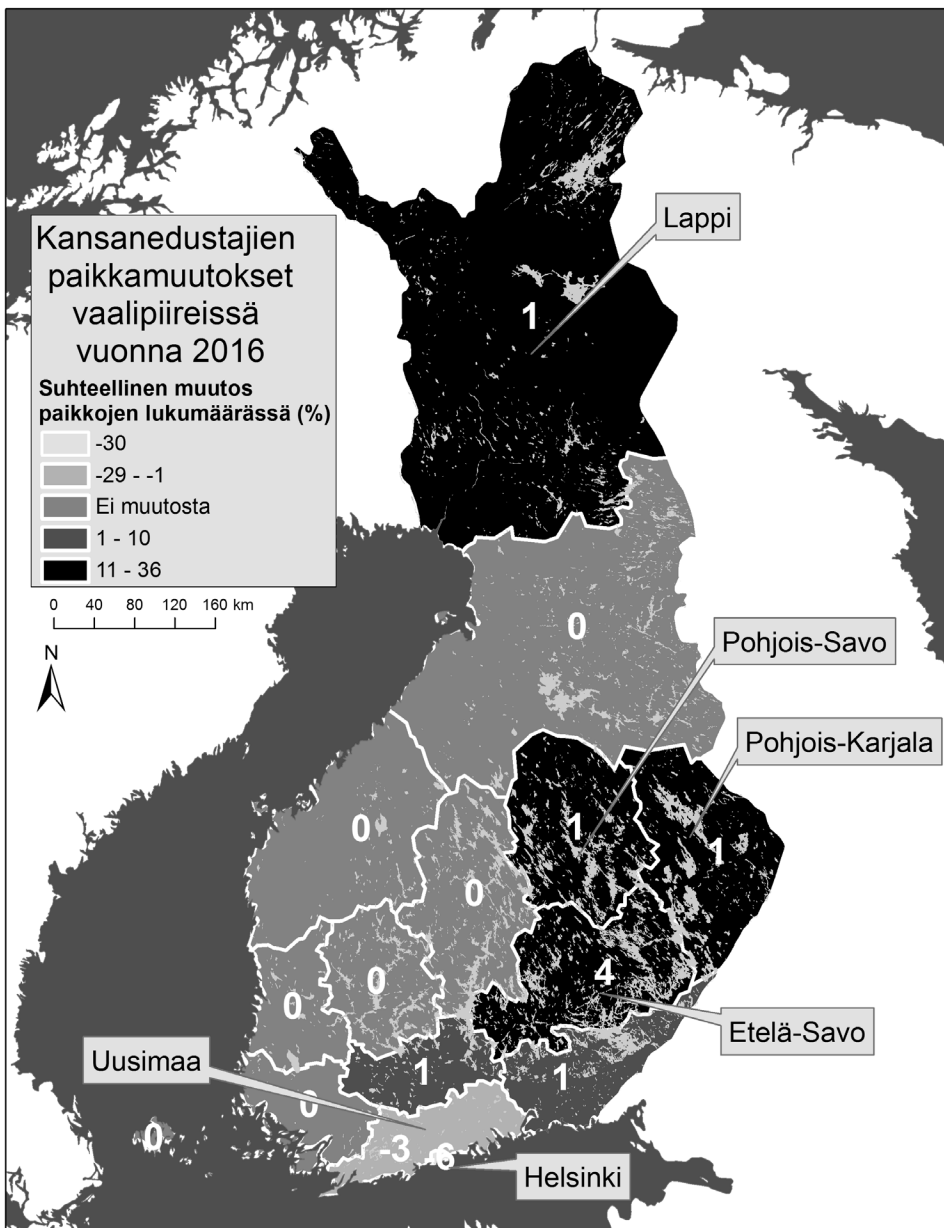
Kesäaikaista väestön alueellista painopistettä voidaan tarkastella kausiväestön keskipisteellä. Se on vuodesta 1990 vuoteen 2016 mennessä liikunut koilliseen, siis miltei täsmälleen päinvastaiseen suuntaan kuin tilastoidun väkiluvun keskipiste, keskimäärin noin 100 metriä vuodessa. Havainto tarkoittaa, että kaupungistumisen rinnalla Suomessa on alueiden käytössä tapahtunut myös vastakaupungistumista, joka perustuu kaupunkien ulkopuolisten alueiden osa-aikaisen käytön lisääntymiseen erityisesti kesäisin. Kaupungistuminen on todellinen ilmiö, mutta sen ohella ihmiset elävät yhä enemmän myös kaupunkien ulkopuolella. Tämä on oleellinen havainto monipaikkaisen yhteiskunnan kehityksessä.

Alueiden käyttö tiiviimmäksi osaksi aluekehittämistä

Monipaikkaisuutta kuvaava kausiväestöä koskeva tilasto tarjoaa vaihtoehtoisen näkökulman ajankohtaiselle keskustelulle kaupungistumisesta ja väestön keskittymisestä. Suomessa puhetta väestökehityksestä hallitsee vahvasti näkemys maaseudun autioitumisesta, vaikka tämä on vain osatotuus dynaamisesta alueiden käytöstä.

Viimeisten vuosikymmenien aikana väestökeskipisteissä tapahtunut muutos tarkoittaakin sitä, että alueiden käyttö on muuttanut luonnettaan. Vuoden viimeisen päivän asuinpaikkaan perustuvalla tilastoinnilla ei pystytä kuvaamaan sitä alueiden käyttöä, joka tapahtuu Suomessa esimerkiksi kesäaikaan. Siksi on kysyttävä, mikä on kausittaisen käytön suhde tilastoituun alueiden käyttöön yhteiskunnassa ja sen kehityksessä? Kysymys korostuu tulevaisuudessa, jos monipaikkainen eläminen ja paikkariippumattomuus yleistyvät työn murroksen edetessä. Tällöin viimeistään rapautuu perusta yhden työpaikan ja asuinpaikan varaan rakentuvalla yhteiskunnalle. Tilastoinnin puutteet on nostettava esille myös julkisessa keskustelussa, kun pohditaan, millaista yhteiskuntaa ja kenen ehdoilla tätä poliittisessa päätöksenteossa rakennetaan. Onko se yhteiskunta keskittyvä, hajaantuva vai kestävästi monipaikkainen?

Tilastoinnin valtapoliittiset kysymykset hahmottuvat alla olevasta teoreettisesta laskennasta (kuva 2). Siinä esitetään, miten alueiden päätäntävalta olisi vuonna 2016 muuttunut, jos kansanedustajien paikat olisi eduskuntavaaleissa jaettukin monipaikkaisuuden huomioivalla heinä-

Kuva 2. Kansanedustajien paikkamuutokset vuonna 2016, jos paikkajako olisi perustunut heinäkuun keskiväkilukuun tilastoidun väkiluvun sijaan. Paikkamuutokset on laskettu vuoden 2011 vaalipiirijaolla.

kuun keskiväkiluvulla joulukuun lopun tilastoidun väkiluvun sijaan. Kansanedustajien paikkajaon laskenta vaalipiireittäin on tehty Oikeusministeriön (2019) ohjeistuksen perusteella. Kuvassa on käytetty alueellisten erojen hahmottamiseksi vanhaa vuoden 2011 vaalipiirijakoa.

Laskennan tuloksista nähdään, että peräti 9 kansanedustajapaikkaa siirtyisi Helsingin ja Uudenmaan vaalipiireistä Etelä-Savon, Hämeen, Kymen, Lapin, Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon vaalipiireihin (kuva 2). Analyysi havainnollistaa konkreettisesti sitä, että yksipaikkaisessa yhteiskunnassa poliittinen valta keskittyy kaupunkialueille ja valuu väestökeskipisteen mukana Etelä-Suomeen. Tällöin on myös todennäköistä, että yhteiskunnallinen päätöksenteko painottuu korostetusti monipaikkaisen yhteiskunnan toiseen päähän eli kaupunkeihin ja näiden kehitystä vahvistaviin kysymyksiin alueellisen epätasapainon kasvaessa.

Yhteiskunnan tasa-arvoisempaa suunnittelua varten tulisi ymmärtää paremmin, millä tavalla alueita käytetään vuoden eri aikoina ja mikä merkitys alueiden monipaikkaisella ja osa-aikaisella käytöllä on yhteiskunnassa. Siksi tulisikin pohtia, tarvitaanko myös sellaista (alue)politiikkaa, joka huomioi, että monipaikkaiset suomalaiset asuvat pitkiä aikoja vuoden aikana myös kaupunkien ulkopuolella, vaikka muodollisesti heidän tilastoitu asuinpaikkansa onkin kaupungissa. Tämä tutkimuksesta kumpuava toive tulisi ymmärtää niin, että monipaikkaisen ihmisen elämisen edellytyksiä tunnistetaan ja kehitetään molemmissa päissä monipaikkaista asumista.

Monipaikkaisuuden tulevaisuus

Monipaikkainen asuminen tuottaa isolle osalle suomalaisista heidän arvostamaansa hyvinvointia, kuten väljyyttä ja yhteyttä luontoon (Mökki-barometri 2016). Sen merkitys on osalle alueita ja niiden elinvoimaisuudelle huomattava, mutta puutteellisesti noteerattu ilmiö. Monipaikkaisuus tulisikin ottaa nykyistä paremmin huomioon alueiden kehittämisessä ja palvelutuotannon suunnittelussa. Myös monipaikkaisuuteen liittyvien käytäntöjen kestävyteen on kiinnitettävä enemmän huomiota ja panostettava hajautettujen yhdyskuntien kestävien ratkaisujen innointiin, kehittämiseen ja levittämiseen. Nopeat tietoliikenneyhteydet ovat monipaikkaisuuden edellytys ja kynnysinvestointi, joka mahdollistaa taloudellisen toiminnan hajautumista.

Monipaikkaisuuden laajuuden vuoksi on syytä kysyä, onko nykyiset käytännöt alueiden kehittämistä ilman tietämystä alueiden tosiasiallisesta käytöstä optimaalisia? Jääkö tällöin kehittämättä alueita, joiden käyttöä ei tunnusteta mutta jotka ovat keskeinen osa monipaikkaista yhteiskuntaa ja hyvinvoinnin luomista? Nämä kysymykset kuuluvat osaksi keskusteluja, joissa pohditaan alueellisen tasapainon toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa. Monipaikkaisuus voi tulevaisuudessa vahvistaa alueellista tasapainoa, jos koulutetut ja luovat ihmiset etsivät asuinympäristönsä luonnonläheistä elinympäristöä ja kuljettavat työpaikkansa mukanaan maaseudulle.

Monipaikkaiselle asumiselle tulisi tulevaisuudessa kehittää seurattava tilastointikäytäntö. Esimerkiksi infrastruktuurin suunnittelussa ja alueiden välisen resursoinnin jakamisessa tulisi ottaa huomioon myös osa-aikainen asuminen. Jotta osa-aikainen asuminen ja monipaikkaisuus olisi kestävä, tarvitaan esimerkiksi palveluiden tuotannossa tai infrastruktuurissa eri mittakaavoihin skaalautuvia ratkaisuja ja järjestelmiä, jotka mukautuvat nykyistä dynaamisemmin kysynnän muutokseen eri vuoden aikoina (esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalvelut, energian tuotanto, ruoka, jätteet, liikenne). Tähän tarvitaan lisätutkimusta, mutta lähtökohtana tulisi olla myös kehitys tilastoinnissa ja siihen liittyvissä käytännöissä. Virallisen tilastoinnin myötä monipaikkaisuuden arvostus osana aluekehitystä voisi kasvaa, jolloin se myös kytkeytyisi tiiviimmin osaksi yhteiskuntaa.

Lähteet

- Adamiak Czesław, Kati Pitkänen & Olli Lehtonen 2017. Seasonal residence and counterurbanization: the role of second homes in population redistribution in Finland. *GeoJournal* 82(5): 1035–1050.
- Dittrich-Wesbuer, Andrea, Caroline Kramer, Cedric Duchene-Lacroix & Peter Rumpolt 2015. Multi-local living arrangements: Approaches to quantification in German language official statistics and surveys. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 106: 409–424.
- Haukkala, Teresa 2011. Monipaikkaisuus – ilmiö ja tulevaisuus. *Sitra. Sitran selvityksiä* 54.
- Kuhn, Harold & Robert Kuenne 1962. An efficient algorithm for the numerical solution of the Generalized Weber Problem in spatial economics. *Journal of Regional Science* 4(2): 21–33.
- Lehtonen, Olli 2019. Monipaikkaisuus on vastakaupungistumista. Teoksessa Rantanen, Manu, Tuula Pihkala, Torsti Hyyryläinen & Susanna Kujala (toim.): *Kohti dialogia – vapaa-ajan asuminen Etelä-Savon voimavaraksi*, 21–29. Helsingin yliopisto.
- Mökkibarometri 2016. FCG Finnish Consulting Group Oy. Saaristoasiain neuvottelukunta, Maa- ja metsätalousministeriö. Saatavissa: <https://mmm.fi/documents/1410837/1880296/Mokkibarometri+2016/7b69ab48-5859-4b55-8dc2-5514cdfa6000> [Viitattu 21.12.2019.] Oikeusministeriö 2019. Vaalipiirit eduskuntavaaleissa. [Viitattu 7.11.2019] <https://vaalit.fi/vaalipiirit-eduskuntavaaleissa>
- Pitkänen, Kati & Anna Strandell 2018. Suomalaisen maaseudun monipaikkaisen asumisen muodot ja tulevaisuuden kehitys. *Maaseudun uusi aika* 26(2-3): 6–23.